

Dijital Ebeveynlik ve Çocuk

Zeynep Zelal KIZILKAYA

Sayı Editörü, Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, zz.dag@alparslan.edu.tr
0000-0003-1073-1264

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ekranları, gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline getirdi. Ekranlar ve dijital medya, modern bireyin yaşamında merkezi bir yer edinirken bu değişim mahremiyetin yitimi, dijital kapitalizm, dijital eşitsizlikler, dijital sömürü ve dijital bağımlılık gibi çeşitli başlıklar altında akademik tartışmaların gelişmesine de yol açtı.

Günümüzde ebeveynlik, kuşaklararası bilgi aktarımı ve geleneksel uygulamaların ötesine geçerek, dijital teknolojiler aracılığıyla da öğrenilen ve deneyimlenen çok katmanlı bir pratikler bütünü hâline gelmiştir. Dijital teknolojilerin kullanımı, ailelere yeni roller ve sorumluluklar yüklemiş ve ebeveynlik olgusunun dönüşümünü zorunlu kılmıştır. Bu dönüşümü açıklamak üzere literatüre “dijital ebeveynlik” kavramı kazandırılmıştır.

Dijital ebeveynlik, çocukların ekran sürelerini sınırlandırmaktan ziyade çevrim içi deneyimlerini anlamayı; bu deneyimlerin içerdiği riskleri ve fırsatları değerlendirmeyi ve buna uygun bilinçli, destekleyici bir rehberlik sunmayı içeren bir ebeveynlik pratiğidir. Bu yaklaşım, yalnızca teknoloji bilgisini değil; aynı zamanda çocuğun dijital dünyadaki varlığını güvenli ve sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesini sağlamayı da gerektirmektedir.

Ekran kullanımıyla ilgili tartışmalar özellikle çocuklar ve ergenlerin dijital dünyada karşılaştıkları risklere odaklanmaktadır. Dijital ortam, fiziksel dünyada olduğu gibi çeşitli tehditler barındırmakta; ancak bu tehditler, dijital yapının doğası gereği daha karmaşık ve çok katmanlı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Çocuklar bu ortamlarda dijital bağımlılık, siber uşaklaştırma/çevrim içi istismar (cyber-grooming), siber zorbalık, mahremiyet ihlalleri, erken yaşta ticarileşme, fiziksel sağlık sorunları ve sosyal becerilerden yoksunlaşma gibi risklerle karşı karşıya kalabilmektedir.

Bununla birlikte, dijital dünya yalnızca risklerden ibaret değildir. Aynı zamanda çocukların yaratıcılıklarını geliştiren, eleştirel düşünme becerilerini destekleyen ve öğrenme süreçlerini zenginleştiren çeşitli fırsatlar da sunmaktadır. Ancak çocuklara doğru, bilinçli ve koruyucu bir rehberlik sunulmadığında dijital ortam, risklerin yoğunlaştığı bir alana dönüşebilmektedir. Oysa uygun yönlendirmelerle bu alan, çocukların dijital becerilerini geliştirebilecekleri verimli bir öğrenme ve deneyim ortamı olabilir. Dolayısıyla dijital dünyanın sunduğu risklerin farkında olunması ve bu risklerin etkin bir şekilde yönetilmesi hayati önem taşımaktadır.

Bu nedenle ailelerin dijital dünyayı ve bu dünyaya özgü kültürel dinamikleri yakından tanımaları önemlidir. Çünkü dijital ebeveynlik, yalnızca bireysel bir sorumluluk değil; aynı zamanda iletişim, eğitim, psikoloji, sosyoloji ve hukuk gibi birçok disiplinin çıktılarını içermesi gereken çok yönlü bir olgudur. Bu durum, dijital çağın gereklerine uygun ebeveynlik rolleri ve becerilerinin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Ebeveynlerin dijital çağın gerektirdiği yeni rol ve becerileri geliştirme sürecinde akademik bilginin rehberliğine duyduğu ihtiyaçtan hareketle Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi, altıncı sayısında “Dijital Ebeveynlik ve Çocuk” teması çerçevesinde bir yazı çağrısında bulunmuştur. Bu çağrının amacı, alanın güncel ihtiyaçlarını ve karşı karşıya olduğu sorunları gözden geçirmek, gündemde tutmak ve dijital ebeveynliğe yönelik akademik ilgiyi yoğunlaştırmaktır. Bu davete yanıt veren araştırmacıların katkılarıyla derginin yeni sayısı hazırlanmıştır.

“Dijital Ebeveynlik ve Çocuk” temasıyla okurlarla buluşan Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi’nin 6. Sayısında üç araştırma makalesi, bir kitap değerlendirmesi, bir araştırma notu, bir film değerlendirmesi, bir tartışma metni ve bir söyleşi olmak üzere toplam dokuz çalışma yer almaktadır.

Sayının ilk araştırma makalesi Duygu Aydın ve Feride Görpe’nin “Çocukların Video Oyun Oynama Davranışları ile Ebeveynlerin Yeni Medya Okuryazarlığı ve Dijital Ebeveynlik Farkındalığı İlişkileri Üzerine Nitel Bir İnceleme” başlıklı çalışmalarıdır. Makalede video oyun oynayan çocukların davranışlarında ebeveynlerin olası rolleri ve çocuk davranışlarına dair gözlemleri incelenmiştir. Araştırmada, 9-13 yaş aralığındaki video oyun oynayan çocukların ebeveynlerini temsilen anneleriyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çocukların video oyun oynama davranışları ile annelerin yeni medya okuryazarlığı ve dijital ebeveynlik farkındalıklarının uyumlu yaklaşımlar oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Bu sayının ikinci araştırma makalesi, Gül Şahin'in "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Dijital Medya Kullanım Yaklaşımları Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma" başlıklı çalışmasıdır. Makalede, okul öncesi öğretmenlerinin dijital medya araçları kullanımı ve bu araçların çocukların gelişimine etkileri, 12 öğretmenle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanılarak incelenmiştir. Araştırma, dijital medya araçlarının çocukların bilişsel, sosyal ve dil gelişimine katkı sağladığını; ancak dikkat süresinde azalma ve sosyal etkileşim eksikliği gibi olumsuz etkilerin gözlemlendiğini ortaya koyarken öğretmenlerin, pedagojik ve teknik destek ihtiyacını da vurgulamaktadır.

Osman Buminhan Tezcan ve Tunç Durmuş Medeni'nin ortak yazarı olduğu "Devlet Politikaları ve Ekonomik Faktörlerin Oyuncuların Oyun Satın Alma Eğilimleri Üzerindeki Etkileri" başlıklı araştırma makalesi ise Türkiye'deki oyuncuların oyun satın alma eğilimlerini, bu eğilimlerin ekonomik koşullar ve kamu politikaları ile nasıl şekillendiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Oyun sektöründe faaliyet gösteren geliştiriciler, yatırımcılar ve politika yapımcılar için oyuncu davranışlarını ve eğilimlerini daha iyi anlama noktasında önemli içgörüler sunması hedeflenen çalışmada nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik yöntem kullanılmış ve dijital oyunların yalnızca eğlence aracı olmaktan öte; sosyalleşme, ekonomik yönelim, bireysel gelişim ve kültürel katılım gibi çok boyutlu işlevler taşıdığı bulgulanmıştır.

"Sosyal Medya Çağında Çocuk Hakları İhlali: 'Sharenting' " başlıklı çalışması ile Burcu Biter, ebeveynlerin çocuklarına ait fotoğraf ve videoları sosyal medya ortamlarında paylaşmalarını ifade eden bir kavram olarak literatürde yerini alan "sharenting" kavramı etrafındaki tartışmaları, yasal mevzuatı, riskleri ve çözüm önerilerini kapsayan bir araştırma notu hazırlamıştır. Ebeveynler, yaptıkları paylaşımlarla farkında olmadan çocuklarının mahremiyet ve unutulma hakkını ihlal etmekte ve bunun başkaları tarafından istismar edilmesine sebep olabilmektedir. Biter, konuyla ilgili araştırmaları, tartışmaları ve çözüm yollarını bütünlüklü bir şekilde ortaya koymak amacıyla sharenting olgusu çerçevesinde seçilmiş olan çocuk hakları ve önemli bir kişilik hakkı olan mahremiyet hakkına ilişkin kitap, makale, web siteleri, uluslararası sözleşmeleri tarayarak analiz ettiği yazısında sharenting içeriklerinin risklerini ortadan kaldıracak çözüm önerilerini de derlemiştir.

Bu sayıda yer alan kitap değerlendirmesi Zeynep Zelal Kızılkaya tarafından "Dijital Çağda Bir Ebeveynlik Kılavuzu: Yasaklamak Yerine Rehberlik" başlığıyla kaleme alınmıştır. Yazıda Leonie Lutz ve Anika Osthoff tarafından yazılan ve "Dijital Dünyada Çocuklara Destek ve Rehberlik #yasaklamayönlendir" adıyla yayımlanan kitap kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Önemli bir deneyim paylaşımı taşıyan Emine Karakaş'ın "Dijital Dünyada Ebeveyn Olmak!" başlıklı yazısı, çocuklarına rehberlik etmek ve dijital dünyanın risklerinden de korumak isteyen bir annenin dijital dünyaya başlangıçta mesafeli yaklaşımını ve çocuklar büyüdükçe onların deneyimiyle bu yaklaşımın nasıl değiştiğini samimi bir dille anlatıyor. Karakaş, çocuklarının dijital dünyaya adım atmasıyla birlikte ebeveynlik rolünün nasıl dönüşüm geçirdiğini, bu süreci çocuklarıyla birlikte öğrenişini ve onlara rehberlik etme sürecini aktarıyor. Yazı, pek çok ebeveynin yaşadığı dijital dünyaya adaptasyon sürecini ve çocuklarla birlikte büyümenin önemini vurguluyor.

Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi'nin önceki sayılarında Çocuk Dostu Bir Oyun Değerlendirme Sistemi Mümkün Müdür?" sorusu ile başlatılan tartışma kategorisi, bu sayıda da çocukların dijital ortamlardaki güvenliğini sağlamanın kimin sorumluluğunda olduğu sorusundan hareketle "dijital ebeveynlik" etrafında devam ettiriliyor. Sema Durmuş Haşimi ve Emine Şeyma Taşdelen'in "Çocukların Dijital Ortamlardaki Güvenliğinin Sorumluluğu Kimin Omuzlarında? Dijital Ebeveynliği Tartışmaya Açmak İçin Bir Çağrı" başlıklı çalışması, dijital dünyada çocukların korunması ve sağlıklı gelişimlerinin güvence altına alınmasını gündemine almakta ve bunun için sorumlulukların nasıl paylaşılması gerektiğine odaklanarak bir tartışma yürütmektedir. Dijital ebeveynlik kavramı çerçevesinde yürütülen bilinçlendirme ve uygulama süreçlerini eleştirel bir perspektifle değerlendirerek alandaki yaklaşımların sorgulanması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Muzaffer Musab Yılmaz'ın "Yalnızlık, Akran Zorbalığı ve 'İncel' Kültürü Gölgesinde Büyümeye Çalışmak: Adolescence Dizisi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı dizi değerlendirmesi ise son dönemlerde çokça konuşulan Adolescence dizisine eğilmektedir. Yılmaz, dizinin gençlerin yaşadığı yalnızlık, akran zorbalığı ve "incel" kültürü gibi güncel sorunları gerçekçi ve eleştirel bir bakış açısıyla yansıttığını ve çözüm yolları üzerine düşünmeye çağırdığı sonucuna varır.

Bu sayının son yazısı ise dijital ebeveynlik ve çocuk konusunu derinlemesine ele alan kapsamlı bir söyleşidir. Zeynep Zelal Kızılkaya'nın Esra Ercan Bilgiç ile gerçekleştirdiği bu söyleşide dijital çağda ebeveynlik pratiklerinin dönüşümü, çocukların dijital dünyadaki deneyimleri ve ebeveynlerin bu süreçteki rolleri farklı açılardan ele alınmaktadır.

Dijital ebeveynlik ve çocuk etrafındaki tartışmaları, medya okuryazarlığı perspektifiyle ön plana çıkarmayı hedefleyen bu sayıya katkı sunan ve hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ederim.